

Analýza ženství jako kulturního fenoménu

Anastazia Zhukova

oponentský posudek bakalářské práce

Autorka bakalářské práce si stanovila velmi ambiciózní cíl, konkrétně zkoumání ženství v symbolické rovině. Už v úvodu dělí fenomén „ženství“ na sociokulturní a přírodní (archetypální). Archetypálním ženstvím se pak zabývá druhá kapitola práce. Osobně toto rozdělení nepovažuji za dobrý výchozí metodický postup, neboť právě spojením těchto dvou složek vzniká konstrukt, proměnlivý v čase a prostoru, se kterým je možné v analytickém smyslu dále pracovat. V poslední části práce se autorka snaží pomocí aplikace dosavadních výsledků zjistit, zda má „přírodní ženství“ potenciál pozitivně ovlivnit současný vztah člověka k přírodnímu prostředí.

Nutno podotknout, že z formálního hlediska vykazuje práce několik poměrně zásadních nedostatků. Prvním z nich je fakt, že si autorka nezajistila jazykovou redakci, přestože čeština není jejím mateřským jazykem. Textu to ubírá na srozumitelnosti a vyskytují se v něm četné stylistické i pravopisné chyby. Bibliografické citace na konci práce nejsou sjednocené podle jedné citační normy, neodpovídají citacím v textu, které na ně odkazují - například práce, citovaná nesprávně ve formátu „(Muller L., A. Muller (ed.) 2003)“, která je na prvních 12 stranách textu zmíněna několikrát, není v seznamu použité literatury uvedena vůbec a údaje o ní se mi nepodařilo dohledat ani jinými způsoby. V seznamu literatury chybí i další citované publikace, například *Malleus maleficarum* Heinricha Kramera a Jakoba Sprengera i další. Rozsah práce je v pořádku, dokonce nadstandardní, členění textu do kapitol a podkapitol je přehledné. Na konci textu je zařazena obrazová příloha. Jednotlivé fotografie však nejsou opatřeny popisky, není na ně odkazováno v textu a není u nich uveden zdroj.

V první části práce se autorka zabývá tzv. archetypálním ženstvím, zajímavým tématem, které prostupuje lidské dějiny a jejich interpretaci již od pravěku. Na tomto místě by se patřilo zmínit, že se jedná o téma velmi složité a vyžadující znalost velkého objemu literatury, která zajistí větší objektivitu. Hodilo by se tedy spíše na práci magisterskou. Autorka vychází primárně z děl C. G. Junga, přestože sama v úvodu kapitoly správně poznamenává, že termín *archetyp* má daleko starší původ, který je nutné hledat v antické filosofii. Právě z ní a z dalších primárních zdrojů (Starý zákon, apod.) by měly být čerpány informace k tématu,

kteřé je předmětem této práce. Nijak nezpochybňuji Jungův přínos vědě, je však nutné si uvědomit, že tento autor velmi často přizpůsoboval antické i mladší známé archetypy tak, aby zapadaly do konceptů jeho analytické psychologie. Jeho díla tedy bohužel nejsou tím nejlepším pomocníkem pro objektivní analýzu. Při studiu primárních zdrojů by autorka zjistila, že archetyp *Velké Matky* (nebo *Matky Země* či *Velké Bohyně*, jak bývá někdy označován) ve formě, v jaké ji popisuje a aplikuje Jung a posléze Neumann a další, je spíše moderním stereotypem. Jeho původ je nutné hledat až ve druhé polovině 19. století a je spojen s tehdejšími bádáním o nejstarších dějinách lidstva. Mimochodem z tohoto období pochází i ničím nepodložená hypotéza o matriarchálním uspořádaní společnosti v mladší době kamenné (neolitu). Ze zásadních dobových prací (namátkou alespoň *Bachofen 1861*, *Morgan 1877*), které se touto problematikou zabývaly, jsem v autorčině seznamu použité literatury nenašla ani jedinou. S „moderním“ archetypem *Velké Matky* tedy nelze pracovat jako s obecně platným konstruktem a používat jej coby zastřešující termín pro jednotlivé varianty ženských bohyní. Nutně to vede ke snížení objektivity prezentovaných závěrů. Autorka navíc sama správně poznamenává, že povaha archaických bohyní-matek většinou nezapadala do současné judeo-křesťanské představy o milující, pečující, oddané a plodné osobě, kterou dnes ztělesňuje Panna Marie. Kybelé byla obávána a doprovázena kastráty, muži se k ní modlili, aby je neztratila a neuvedla v neštěstí, zajímavá je i postava Lilith, která měla být podle některých zdrojů první ženou Adamovou, ale protože se odmítla podrobit muži i Bohu a byla proto zatracena a stala se zlým démonem.

Druhá kapitola se zabývá sociokulturním fenoménem ženství, přináší definici termínu gender, ke které snad jen dodám, že antropologie i sociologie pracují s více genderovými konstrukty než jen mužským a ženským, které odpovídají nejčastějším biologickým pohlavím. Autorka rozebírá teorii sociálního konstruktivismu vzhledem k fenoménu ženství a srovnává ji s teorií archetypů. Dále shrnuje nejčastější symbolické varianty ženství, podrobněji se zabývá Pannou Marií a čarodějnicí jako jejím protikladem. Informace o nich však nejsou podložené. Kupříkladu o roli „čarodějnic“ ve struktuře předkřesťanských (raději než pohanských) společností neexistují žádné spolehlivé písemné doklady. Nevím tedy, jak k tomuto tvrzení autorka dospěla, nehledě na to, že samotný archetyp „čarodějnice“ má mnohem více poloh, než je v práci zmíněno. Stejně tak má obraz ženy v křesťanské kultuře daleko více poloh než je Panna Marie a „čarodějnice“.

Ve třetí kapitole pak autorka analyzuje vymezené přírodní (archetypální) a sociokulturní ženství (tedy genderové konstrukty). Zabývá se mytologií a nepodloženě uvádí *Matku Zemi*

jako jeden z nejranějších kultovních obrazů, což opět souvisí s jejím (potažmo Jungovým) chybným pojetím archetypu *Velké Matky* jako obecně platného pro většinu archaických kultur. V této kapitole také nalezneme popis sedmi bohyň, rozdělených do třech skupin podle podobných archetypálních rysů. Zde mi v seznamu literatury chybí *Frazerova Zlatá ratolest*, do které by autorka měla při studiu mytologie alespoň nahlédnout.

Čtvrtá kapitola má spíše formu úvahy, kde se autorka zamýšlí, zda „feminizace“ přírody může vést ke změně vztahu člověka k ní, tedy omezit současné konzumní využívání přírodních zdrojů. Zde bych jen podotkla, že s exploatace přírodních zdrojů (například vytěžením obrovských ploch lesních porostů) a následnou transformací krajiny se setkáváme již od středověku. Dále se zabývá ekofeministickým aktivismem 70. let 20. století, který s vnímáním přírody jako ženského principu úzce souvisí. Využívá Lovelockovu *teorii Gaia*, která by mohla změnit pohled na přírodní prostředí a roli/místo člověka v něm.

V poměrně obsažném závěru autorka shrnuje poznatky, ke kterým dospěla. Nutno podotknout, že vzhledem k volbě pramenů nemohou být tyto výsledky objektivní a často nejsou ani podložené. Dochází tak k vytrhávání jednotlivých konstruktů (fenoménů, archetypů) z kulturně-sociálního kontextu. Jak jsem však uvedla v úvodu, pouze syntézou různorodých informací o životě jednotlivých společností (zaniklých i současných) lze dospět k objektivnímu závěru. Ve světle toho mi rozdělení fenoménu ženství na „přírodní“ a „sociokulturní“ mi připadá jako zcela kontraproduktivní. Pojetí konstruktů „ženství“ či „mužství“ a dalších genderů v jednotlivých obdobích a kulturách je formováno mnoha faktory od mytologie, folkloru a náboženských představ přes adaptační a ekonomické modely konkrétních populací (což mimochodem souvisí i s jejich vnímáním přírodního prostředí) až po míru jejich industrializace. S ohledem na tento fakt by měly být kontextuálně posuzovány i jednotlivé archetypy „ženských bohyní“, které jsou proměnlivé v závislosti na jednotlivých společenských strukturách. V takto pojaté analýze by autorka nemohla nikdy dospět ke splynutí ženských archetypů do uměle vytvořené postavy *Velké Matky*.

Práce vykazuje závažné formální i obsahové nedostatky a nespĺňuje tedy požadavky kladené na úroveň bakalářských prací na FF UK. Bakalářskou práci Anastasie Zhukovy nedoporučuji k obhajobě.

V Praze dne 1. 9. 2015

PhDr. Kamila Remišová Věšínová, Ph.D.